

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

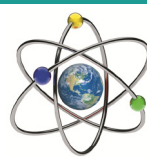
No9(2)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 130 sahifa,
11-sentyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Woosyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Ta'lim va mehnat bozori o'rtasidagi uzviylik va uzluksizlik masalalari: muammoning nazariy va amaliy jihatlar.....	10
A. A. Alimov, M. A. Rustamboyeva	
Bolalarda didaktik o'yinlar asosida aqliy faolligini rivojlantirish	16
Ismoilova Sabina Erkin qizi	
Ingliz tilida og'zaki nutq kompetensiyasining mazmuni, tuzilmasi va tarkibiy komponentlari	22
Nazarov Zafarjon Abdullajon o'g'li	
Sun'iy intellekt texnologiyalari asosida talabalarining mustaqil ta'lim faoliyatini rivojlantirishning pedagogik tizimini takomillashtirish	26
Sabirova Gulmira Sadik qizi	
Реализация компетентностного и нейродидактического подходов в профессиональной подготовке специалистов профессионального образования	32
Азизова Асалхон Руслановна	
Развитие воображения учащихся с нарушением зрения в процессе изобразительной деятельности... ..	36
Бектурдиева Шохида Сатиболдиевна	
Musiqqa ta'limida raqamli texnologiyalar asosida o'quvchilarning musiqiy-kognitiv salohiyatini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	44
Rustamjonova Dilhas Ravshanbek qizi	
Tarbiyaviy jarayonlarda texnologik yondashuvni tadbiq etishning pedagogik imkoniyatlari	50
Raxmatova Mexrinaz Majitovna	
Bo'lajak maxsus pedagoglarni inklyuziv ta'lim sharoitida ko'rishida muammolari bo'lgan bolalar bilan ishlashga tayyorlashning ilmiy-metodik asoslari.....	54
Xusnuddinova Zulayxo Xamidullayevna	
Biologiya fanini o'qitishda biologiya (maxsus pedagogika: logopediya) yo'nalishi talabalarining tanqidiy fikrlashini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari	61
Hakimova Musharraf Fozilovna, Hasanova Zebo Davlatovna	
Rus tilini o'qitish jarayonida talabalarining kasbiy-kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish metodlari... ..	66
Alisherova Guldiora Fazogir qizi	
Taekvondo kyorugi sportchilari o'rta sinf o'g'il bolalarining surunkali og'riq tarqalishi	70
Boymirzozoda Islomjon Ergash o'g'li	
Orolbo'yi mintaqasida ekologik xavfsizligini ta'minlashning siyosiy-huquqiy asoslari.....	77
Kurbanbayeva Ulbosin Jumag'aliyevna	
Communicative Tasks to Develop English Speaking Skills in Grades 3-4	81
Malika Mutalliyeva	
SHAF-modeli asosidagi psixologik-pedagogik korreksion dasturning talabalarda chet tilini o'rganish samaradorligiga ta'siri	85
Ruzmetova Zilolakhon Dilmuradovna	
Boshlang'ich ta'lim mazmunini aksiologik paradigma asosida tizimlashtirishning pedagogik samaradorligi... ..	89
Shabbazova Dilfuza Ro'zikulovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida yumshoq (soft skills) ko'nikmalarni shakllantirishning pedagogik va metodologik asoslari	95
Yakubjonov Xasan Qahramonovich	
Yuqori sinf o'quvchilarining ingliz tilida o'qish kompetensiyasini rivojlantirishning lingvometodik asoslari	99
Zarifa Ko'paysinova	
Oliy ta'lim talabalarida epistemik agentlikni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari.....	103
Nabiyeva Aziza Komil qizi	

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarga texnologiya fanini o'qitishda assistiv va raqamli texnologiyalardan foydalanish kompetensiyasi.....	107
Abdujabbarova Zulfiya Usmanovna	
Ishsiz ayollarda umumiy hissiy yo'nalganlik va o'z-o'ziga munosabat o'rtasidagi psixologik bog'liqlik	114
Jurayeva Shaxnoza Saatmuradovna	
Kasaba uyushmalari xodimlarida tashkilotchilik-kommunikativ qobiliyatlarning psixologik xususiyatlari	119
Sharipov Hayotjon Safarovich	
Oliy ta'lim muassasalari o'qituvchilarida kreativlik muammosining ilmiy-nazariy asoslari	125
Xolturayev Asqarjon Panjiyevich	

OLIJ TA'LIM TALABALARIDA EPISTEMIK AGENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART- SHAROITLARI

Nabiyeva Aziza Komil qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Pedagogika kafedrası stajyor-o'qituvchisi

Orcid: 0009-0005-0656-5605

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim talabalarining epistemik agentligini rivojlantirish imkoniyatlari va shart-sharoitlari tahlil qilingan. Tadqiqotda epistemik agentlik tushunchasining mazmun-mohiyati, uning ta'lim jarayonidagi ahamiyati hamda xorij olimlarining epistemik agentlikni rivojlantirish ustida olib borgan tadqiqot natijalari va imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, oliy ta'limda epistemik agentlikni rivojlantirish uchun amalga oshirilishi lozim bo'lgan holatlar ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: epistemik agentlik, sun'iy intellekt, baholash mezonlari, fikr-mulohaza, bilim.

Abstract: This article analyzes the opportunities and conditions for developing epistemic agency among higher education students. The study examines the essence and meaning of the concept of epistemic agency, its significance in the educational process, as well as the findings and opportunities identified in studies conducted by foreign scholars on the development of epistemic agency. In addition, the article highlights the measures and conditions that need to be implemented to promote the development of epistemic agency in higher education.

Key words: epistemic agency, artificial intelligence, assessment criteria, feedback, and knowledge.

Аннотация: В данной статье проанализированы возможности и условия развития эпистемической агентности студентов высших образовательных учреждений. В исследовании раскрываются сущность и содержание понятия эпистемической агентности, её значение в образовательном процессе, а также освещаются результаты исследований и возможности, выявленные зарубежными учёными в области развития эпистемической агентности. Кроме того, в статье представлены необходимые меры и условия, которые следует реализовать для развития эпистемической агентности в высшем образовании.

Ключевые слова: эпистемическая агентность, искусственный интеллект, критерии оценивания, обратная связь и знание.

KIRISH

Hozirgi paytda dunyo miqyosida raqobat keskin tus olib borayotgani barchaga ma'lum. Bu shiddatli raqobatga faqat zamonaviy ilm-fan, yuqori texnologiyalar va innovatsiya yutuqlarni keng joriy etish orqali munosib javob bera olish mumkin. Shuning uchun ham keyingi yillarda yurtimizni har tomonlama taraqqiy ettirish, yangi O'zbekistonni yaratish maqsadida barcha sohalar qatori ta'lim tizimida ham tub islohotlar olib borilmoqda. Bu borada o'nlab muhim farmon, qaror, konsepsiyalar va dasturlar qabul qilindi.

Yoshlarimizda olgan bilimlarini amaliyotda qo'llash uchun kerak bo'ladigan tushuncha, bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish, ularning kelajakda muhandislik, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ilm-fan yo'nalishlarida yetuk kadrlar sifatida shakllanishlari uchun maktablarda STEM ta'lim tizimini tatbiq etish bo'yicha 5 yillik dastur ishlab chiqiladi. Ushbu dasturni amalga oshirish uchun Osiyo taraqqiyot bankining 100 million AQSH dollari miqdoridagi mablag'i yo'naltiriladi¹.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida yurtimizda bosqichli rejalar belgilab qo'yildi. Bu rejaga binoan oliy ta'lim sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, hududlarda davlat va nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyatini tashkil etish asosida oliy ta'lim bilan qamrov darajasini 50 foizdan oshirish, sohada sog'lom raqobat muhitini yaratish;

¹ Sh.M.Mirziyoyev "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" "O'zbekiston" Toshkent-2022-y.

O'zbekiston Milliy universiteti va Samarqand davlat universitetini mamlakatimiz oliy ta'lim muassasalarining flagmaniga aylantirish; respublikadagi kamida 10 ta oliy ta'lim muassasasini xalqaro e'tirof etilgan tashkilotlar (Quacquarelli Symonds World University Rankings, Times Higher Education yoki Academic Ranking of World Universities) reytingining birinchi 1 000 ta o'rindagi oliy ta'lim muassasalari ro'yxatiga, shu jumladan, O'zbekiston Milliy universiteti va Samarqand davlat universitetini birinchi 500 ta o'rindagi oliy ta'lim muassasalari ro'yxatiga kiritish; oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tkazish; xalqaro tajribalardan kelib chiqib, oliy ta'limning ilg'or standartlarini joriy etish, jumladan, o'quv dasturlarida nazariy bilim olishga yo'naltirilgan ta'limdan amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim tizimiga bosqichma-bosqich o'tish;

Oliy ta'lim mazmunini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarining barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo'shadigan, mehnat bozorida o'z o'rnini topa oladigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish; oliy ta'lim muassasalarining akademik mustaqilligini ta'minlash; oliy ta'lim muassasalarida ta'lim, fan, innovatsiya va ilmiy-tadqiqotlar natijalarini tijoratlashtirish faoliyatining uzviy bog'liqligini nazarda tutuvchi "Universitet 3.0" konsepsiyasini bosqichma-bosqich joriy etish; xorijiy investitsiyalarni keng jalb qilish, pullik xizmatlar ko'lamini kengaytirish va boshqa budjetdan tashqari mablag'lar hisobiga oliy ta'lim muassasalarida texnopark, forsayt, texnologiyalar transferi, startup, akselerator markazlarini tashkil etish hamda ularni tegishli tarmoq, soha va hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tadqiq qiluvchi va prognozlashtiruvchi ilmiy-amaliy muassasalar darajasiga olib chiqish² va boshqalar shular jumlasidandir. Nafaqat oliy ta'limni rivojlantirish, balki salohiyatli, har tomonlama yetuk va xorij talabalari bilan raqobatlasha oladigan kadrlar yetishtirib chiqarish bugungi kunning dolzarb masalalaridandir.

Yoshlarni yetuk mutaxassis sifatida shakllantirish borasida ham yurtimizda prezidentimiz tomonidan qonun va farmonlar qabul qilingan. Bu qarorlarda quyidagilar o'z aksini topadi.

Yangi avlod o'quv adabiyotlarini yaratish va ularni oliy ta'lim muassasalarining ta'lim jarayoniga keng tatbiq etish, oliy ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv, o'quv-metodik va ilmiy adabiyotlar bilan ta'minlash, shu jumladan, eng yangi xorijiy adabiyotlar sotib olish va tarjima qilish, axborot-resurs markazlari fondlarini muntazam yangilab borish; pedagog kadrlarning kasb mahorati sifati va saviyasini uzluksiz yuksaltirish, xorijda pedagog va ilmiy xodimlarning malakasini oshirish va stajirovkasini o'tkazish, oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini PhD va magistratura dasturlari bo'yicha o'qitish, oliy ta'lim muassasalari va qayta tayyorlash va malaka oshirish markazlari o'quv jarayonlariga yuqori malakali xorijiy olimlar, o'qituvchi va mutaxassislarni keng jalb qilish³. Rivojlanish jadallashib borayotgan davrda ta'lim sohasida epistemik agentlik tushunchasi kirib keldi va ta'lim borasida yangi tadqiqotlar olib borishga yo'l ochdi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ushbu maqolada xorij olimlarining shu mavzu yuzasidan amalga oshirgan tadqiqotlari va tadqiqot natijasi aks ettirilgan maqolalari tahlil qilingan. Damşa, C. I., Kirschner, P. A., Andriessen, J. E. B., Erkens, G., & Sins, P. H. M. "Shared Epistemic Agency: An Empirical Study of an Emergent Construct." The Journal of the Learning Sciences. Bu tadqiqotda epistemik agentlik tushunchasi oliy ta'limdagi hamkorlikdagi bilim yaratish faoliyati orqali empirik o'rganilgan.

Damşa, C. I. "Shared Epistemic Agency and Agency of Individuals, Collaborative Groups, and Research Communities." International Conference of the Learning Sciences (ICLS). Bu ishda esa individual, guruh va tadqiqot hamjamiyatidagi agentlik munosabatlari muhokama qilinadi.

Heikkilä, M., Hermansen, H., Iiskala, T., Mikkilä-Erdmann, M., & Warinowski, A. "Epistemic Agency in Student Teachers' Engagement with Research Skills." Teaching in Higher Education. Bu tadqiqot ishi juda muhim empirik bo'lib, 73 nafar talaba va o'qituvchi ma'lumotlari tahlil qilingan.

Mualliflar epistemik agentlikni tadqiqot ko'nikmalari bilan bog'lab, uning o'zlik, sinf, ilmiy adabiyot va kundalik hayot kabi yo'nalishlarda namoyon bo'lishini ko'rsatgan. Nieminen, J. H., & Ketonen, L. "Epistemic Agency: A Link Between Assessment, Knowledge and Society." Higher Education.

Bu maqolada mualliflar epistemik agentlikni baholash, bilim va jamiyat o'rtasidagi bog'lovchi sifatida ko'rib chiqadi va boshqalar.

2 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 08.10.2019-yildagi PF-5847-son: "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"

3 Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 20.04.2017 yildagi PQ-2909-son

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan, konstruktivistik va kompetensiyaviy yondashuvlar tashkil etadi. Bunda talaba tayyor bilimni passiv qabul qiluvchi emas, balki bilimni izlash, baholash, yaratish va undan foydalanish jarayonining faol subyekti sifatida qaraladi.

Ushbu maqolada nazariy metodlar sifatida ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, epistemik agentlikka oid xorijiy va mahalliy tadqiqotlarni o'rganish, qiyosiy tahlil, kontent-tahlil, tizimli va mantiqiy tahlil, umumlashtirish va modellash kabi metodlardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Oliy ta'limda talabalarning bilim darajasini oshirish, o'rganilgan bilimlarni baholash talabalarning bilim bilan munosabatida biz o'ylaganimizdan ham muhimroq o'rin tutadi. "Bilim jamiyati" deb ataluvchi sharoitda bilim ishlab chiqarish keskin kengaydi va raqamli texnologiyalar insonlarga juda katta hajmdagi bilimlardan tezkor foydalanish imkonini bermoqda. Bugungi bitiruvchilar esa sun'iy intellekt, yolg'on axborot va bilimning qutblashuvi tobora kuchayib borayotgan "post-haqiqat dunyosi" sharoitida bilim bilan ishlashlari kerak.

Epistemik agentlik tushunchasining mazmun-mohiyati haqida so'z yuritiladigan bo'lsa, epistemik agentlik atamasining lug'aviy ma'nosi: epistemik - yunoncha episteme "bilim", "bilish", ilm ma'nolarini anglatadi. Ya'ni bilim va bilish jarayoniga oid degan ma'nolarni bildiradi. Agentlik lotincha agens so'zidan olingan bo'lib, "harakat qiluvchi", "faoliyat yurituvchi", "amalga oshiruvchi subyekt" ma'nolarini beradi.

Ilmiy-pedagogik jihatdan epistemik agentlik - shaxsning bilimni mustaqil ravishda izlash, baholash, yaratish va undan foydalanish jarayonida faol subyekt sifatida ishtirok etish qobiliyatidir. Bunda o'quvchi faqat tayyor bilimni qabul qilmaydi, balki o'rganayotgan bilimni tahlil qiladi, savollar qo'yadi, muammoni aniqlaydi, turli manbalar bilan taqqoslaydi, ma'lumotlarni ishonchligini baholaydi, o'z fikrini dalillar asosida shakllantiradi, xatolarni tahlil qiladi, bilimni qayta ko'rib chiqadi, yangi bilim va yechim yaratadi.

Epistemik agentlikda talabaning bilimni shunchaki o'zlashtiruvchi emas, balki bilimni izlash, tanlash, tekshirish, baholash, asoslash, qayta ko'rib chiqish va yangi bilim yaratish jarayonida ongli va mas'uliyatli subyekt sifatida faoliyat yuritish qobiliyatidir. Shu nuqtayi nazardan, oliy ta'limda epistemik agentlikni rivojlantirish talabaning mustaqil fikrlashi bilangina cheklanmaydi. U talabaning o'z bilimiga, bilim manbalariga, bilish jarayoniga va bilim yaratishdagi shaxsiy mas'uliyatiga munosabatini o'zgartirishni nazarda tutadi.

Agar talaba o'z bilimidan jamiyatda mas'uliyatli ravishda foydalanishga qodir faol subyekt sifatida o'zini ko'rmasa, bilim amaliy ahamiyatini yo'qotishi mumkin. Aksincha, bilimga e'tibor berilmagan agentlik faqat faollik, ishtirok yoki ishga joylashish ko'nikmalariga aylanib qolishi mumkin.

Shuning uchun epistemik agentlik talabaning rolini bilimni passiv qabul qiluvchidan bilimdan faol foydalanuvchi, bilim yaratuvchi va bilimni o'zgartiruvchi subyektga aylantirishni nazarda tutadi.

Epistemik agentlikni rivojlantirish uchun topshiriqlar faqat talabaning bilimni tekshirish bilan cheklanmasligi, balki jamiyat uchun foydali natija yaratishga yo'naltirilishi kerak. Bunday topshiriqlar talabaga o'z bilimni real hayotda qo'llash va epistemik agent sifatida harakat qilish tajribasini beradi.

Epistemik agentlik kognitiv, metakognitiv va ijtimoiy o'lchovlarni qamrab oluvchi ko'p qirrali jarayonni o'z ichiga oladi. Kognitiv jihatlar o'quvchilarning bilimlarni egallashini nazarda tutadi va bu ularning axborotni tahlil qilish, sintez qilish va baholash qobiliyatida namoyon bo'ladi (Damşa va boshq., 2010; Yang, 2019; Yang va boshq., 2020).

Epistemik agentlik shunchaki ishtirokchilarning individual xususiyatlaridan kelib chiqmaydi. U ijtimoiy-madaniy faoliyatlarda ishtirok etish orqali yuzaga keladi va uning namoyon bo'lishi ushbu jamoaviy faoliyatlarning tabiatiga bog'liq (Holland, Lachicotte, Skinner & Cain, 1998).

Mutaxassislar epistemik agentlikni rivojlantirish uchun baholashni uch asosiy yo'nalishda ko'rib chiqadilar:

- 1. Baholash mezonlari** - bilim tuzilmasini talaba uchun tushunarli qilish.
- 2. Baholash amaliyotlari** - mazmunli va transformativ topshiriqlardan foydalanish.
- 3. Fikr-mulohaza (feedback)** - talabaning bilim bilan faol munosabatini rivojlantirish.

Baholash mezonlari talabalarga muayyan fan doirasida qanday bilim qonuniy va muhim hisoblanishini anglash imkonini berishi kerak. Rubrikalar esa nafaqat baholashni shaffoflashtiruvchi vosita, balki fan bilimlarining tuzilishini ko'rsatuvchi epistemik vosita sifatida qaraladi. Shuningdek, mutaxassislar talabalarni baholash mezonlarini o'qituvchi bilan birgalikda ishlab chiqishga jalb qilishni ham epistemik agentlikni rivojlantirish imkoniyati sifatida ko'rsatadilar.

Oliy ta'lim talabalarida epistemik agentlikni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari haqida mulohaza yuritilar ekan, avvalo, subyekt-subyekt munosabatlariga asoslangan ta'lim muhitini yaratish muhim hisoblanadi.

Bunda, birinchi navbatda, talabani ta'lim jarayonining faol subyekti sifatida e'tirof etishdir. An'anaviy ta'limda o'qituvchi asosiy bilim manbai, talaba esa bilimni qabul qiluvchi sifatida qaraladi. Epistemik agentlikka yo'naltirilgan ta'limda esa bunday munosabat o'zgaradi. Talaba savol qo'yadi, muammoni aniqlaydi, axborot va ilmiy manbalarni mustaqil izlaydi, turli nuqtayi nazarlarni taqqoslaydi, dalillarni ishonchlilikini baholaydi, o'z pozitsiyasini asoslaydi va o'z xulosalarini qayta ko'rib chiqadi. Bu holatda o'qituvchi "bilim beruvchi"dan "bilim jarayonini tashkil etuvchi", ya'ni yo'nalish beruvchi fasilitatorga aylanadi.

Shunday qilib, epistemik agentlikning rivojlanishi uchun ta'lim muhitida fikr bildirish erkinligi, savol berish imkoniyati, xatodan qo'rqmaslik, turli qarashlarni muhokama va mustaqil qaror qabul qilish uchun pedagogik sharoit yaratilishi zarur.

Muammoli va tadqiqotga asoslangan ta'lim tizimini joriy etish orqali ham epistemik agentlikni rivojlantirish mumkin. Bunda talabani mustaqil holatda real yoki kasbiy muammoni hal qilish jarayoniga jalb qilish yordamida amalga oshiriladi. Talabaga muammoli vaziyat beriladi va u shu vaziyat bo'yicha izlanadi. Talaba o'qituvchidan javob kutmaydi. U ilmiy adabiyotlarni o'rganadi, turli manbalarni taqqoslaydi, dalillarni yig'adi va o'z xulosasini asoslaydi. Bu jarayon talabaning epistemik mas'uliyatini kuchaytiradi.

Epistemik agentlikni rivojlantirishda yana muhim shart - bu epistemik avtonomiyadir, ya'ni talabaning bilim olish va bilimga munosabat bildirishda mustaqil pozitsiyaga ega bo'lishidir. Bu shart talabaning "o'qituvchi nima desa, shu" deb qabul qilmasdan, balki "mening xulosam qanday dalillarga asoslanadi?" modeliga o'tishga asoslanadi.

Shu bilan birgalikda, epistemik agentlik faqat individual faoliyat orqali emas, ijtimoiy va hamkorlikdagi bilim yaratish jarayonida ham rivojlanadi. Bu jarayonda munozara, debat, ilmiy seminar, kichik guruhlarda tadqiqot, loyiha faoliyati kabi usullardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Sun'iy intellekt va raqamli ta'lim muhitidan epistemik agentlikni rivojlantirish vositasi sifatida foydalanish mumkin. Sun'iy intellektdan foydalanishdan asosiy maqsad talabaga tayyor javob bermasdan, balki uni epistemik tekshiruvga undash bo'lishi kerak. Talaba AI tomonidan berilgan javoblarni olgandan so'ng, manbalarni izlaydi, javobdagi dalillarni tekshiradi, xatolarni aniqlaydi, boshqa ilmiy manbalar bilan taqqoslaydi va oxirida o'zining yakuniy xulosasini shakllantiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Muvaffaqiyatning muhim sharti shundan iboratki, tadqiqot hamjamiyati ishtirokchilarining ovozlari (Bakhtin, 1981) ijtimoiy jihatdan tan olinishi va hurmat qilinishi kerak. Aytish mumkinki, rivojlantiruvchi-tadqiqot jarayoni ishtirokchilari nafaqat bilimni rivojlantirish ustida ishlaydilar, balki ayni vaqtda o'zlarini ham "muallif" sifatida yaratadilar (Holland, Lachicotte, Skinner & Cain, 1998). Umuman olganda, epistemik agentlik tadqiqot natijalarini umumlashtirish asosida epistemik agentlikni talabaning bilimga nisbatan faol pozitsiyani egallashi, o'z bilim ehtiyojlarini anglash, mavjud axborotning ishonchlilikini tanqidiy baholash, turli nuqtayi nazarlarni taqqoslash, asoslangan xulosalar chiqarish va ta'limiy muhitda yangi bilimning shakllanishiga individual hamda hamkorlikdagi hissasini qo'shish qobiliyati sifatida talqin qilish mumkin. Shu jihatdan epistemik agentlik faqat mustaqil ta'lim olish ko'nikmasi bilan cheklanmay, shaxsning bilim yaratish jarayonidagi subyektivligi va mas'uliyatini ham qamrab oladi.

Oliy ta'limda epistemik agentlikni rivojlantirish talabaning ta'lim jarayonidagi rolini o'zgartirishni talab etadi. Bunda pedagog bilimning yagona manbai sifatidagi an'anaviy pozitsiyadan voz kechib, talabaning izlanishi, savol qo'yishi, muammoni mustaqil aniqlashi, dalillar bilan ishlashi va o'z fikrini asoslashiga sharoit yaratadigan fasilitator sifatida faoliyat yuritishi muhimdir. Muammoli, loyihaviy, tadqiqotga yo'naltirilgan, hamkorlikdagi va refleksiv ta'lim texnologiyalaridan foydalanish mazkur jarayonning pedagogik imkoniyatlarini kengaytiradi. Epistemik agentlikning rivojlanishida epistemik ishonch, tanqidiy fikrlash, metakognitiv refleksiya, axborot savodxonligi, dialogik muloqot, hamkorlikda bilim yaratish va o'z-o'zini baholash kabi komponentlar o'zaro uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi. Shuning uchun uni rivojlantirish birgina metod yoki texnologiyani qo'llash bilan emas, balki talabaning faol epistemik pozitsiyasini qo'llab-quvvatlovchi yaxlit pedagogik muhitni yaratish orqali amalga oshirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Damşa, C. I., Kirschner, P. A., Andriessen, J. E. B., Erkens, G., & Sins, P. H. M. "Shared Epistemic Agency: An Empirical Study of an Emergent Construct." *The Journal of the Learning Sciences*, 19(2), 143-186.
2. Damşa, C. I. "Shared Epistemic Agency and Agency of Individuals, Collaborative Groups, and Research Communities." *International Conference of the Learning Sciences (ICLS)*, 2014.
3. Heikkilä, M., Hermansen, H., Iiskala, T., Mikkilä-Erdmann, M., & Warinowski, A. "Epistemic agency in student teachers' engagement with research skills." *Teaching in Higher Education*, 28(3), 455-472.
4. Nieminen, J. H., & Ketonen, L. Epistemic agency: a link between assessment, knowledge and society." *Higher Education*, 88, 777-794 (2024).

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №9(2)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.